

FILIP NAWROT¹

UMOWY MIĘDZYNARODOWE REGULUJĄCE STATUS PRAWNY ZASOBÓW MIĘDZYNARODOWYCH DZIELONYCH

INTERNATIONAL AGREEMENTS GOVERNING THE LEGAL STATUS OF INTERNATIONAL SHARED RESOURCES

STRESZCZENIE

Celem artykułu jest omówienie umów międzynarodowych regulujących status prawny zasobów międzynarodowych dzielonych. Opracowanie to jest kontynuacją zagadnień omówionych w poprzednich publikacjach dotyczących górnictwa transgranicznego, tzw. zasobów naturalnych dzielonych oraz zasady stałej suwerenności na zasobami naturalnymi. Do opracowania tego tematu wykorzystano literaturę polską i zagraniczną, a przede wszystkim teksty analizowanych umów międzynarodowych.

W pierwszej części niniejszego artykułu przedstawiono teoretyczne podstawy konieczne do dalszych rozważań. Zawiera ona definicje

¹ Wydział Prawa i Administracji Instytut Prawa Prawo Górnicze i Ochrony Środowiska; Uniwersytet Śląski w Katowicach; ORCID: 0000-0002-7963-959X.

źródeł prawa międzynarodowego, umowy międzynarodowej oraz ich podziałów. Druga część opisuje najistotniejsze cechy umów międzynarodowych o statusie zasobów naturalnych dzielonych. W dalszej kolejności przedstawiono najistotniejsze umowy multilateralne oraz bilateralne. Na zakończenie zaprezentowano wnioski wynikające z przeprowadzonej analizy.

Słowa kluczowe

Źródła prawa międzynarodowego; umowy międzynarodowe; zasoby naturalne; zasoby naturalne dzielone; geologia; górnictwo.

ABSTRACT

The main aim of this article is to present the international agreements governing the legal status of international shared resources. The study is a continuation of the issues discussed in previous papers on cross-border mining, so-called shared natural resources and the principle of permanent sovereignty over natural resources. Polish and foreign literature and the international agreements have been used to develop this topic.

The first section of the article provides a theoretical basis needed for further discussion. It presents the definitions of the sources of international law, international agreement and their divisions. The second part describes the most relevant features of international agreements on the status of shared natural resources. Then the most significant multilateral and bilateral agreements are presented. Finally, the conclusions of that analysis are presented.

Keywords

Sources of international law; international agreements; natural resources; shared natural resources; geology; mining.

1. WSTĘP

Pomimo odchodzenia od tradycyjnych źródeł energii i zmniejszania udziału elektrowni węglowych w produkcji energii, to wydobywanie innych kopalin, poza węglem, wciąż jest podstawą ludzkiej egzystencji. Wspomnieć tu należy chociażby gaz, ropę naftową, rudy metali, me-

tale, gips, piasek, kamienie szlachetne czy też wody termalne. Trzeba jednak pamiętać, że natura nie uznaje granic państwowych, co powoduje, że niektóre z zasobów mogą się znajdować na pograniczach terytoriów dwóch lub więcej państw. Prowadzi to do sytuacji, w której podlegają one pod różne reżimy prawne oraz mogą również leżeć w ogóle poza jurysdykcją jakiegokolwiek państwa.

Wciąż pozostaje wiele nie do końca zbadanych zagadnień związanych z górnictwem. Głównym zamierzeniem tego opracowania jest przedstawienie i usystematyzowanie źródeł prawa związanych z umowami międzynarodowymi dotyczącymi statusu prawnego tak zwanych zasobów naturalnych dzielonych oraz górnictwa transgranicznego. Opracowanie to jest kontynuacją zagadnień omówionych w poprzednich artykułach dotyczących górnictwa transgranicznego, tzw. zasobów naturalnych dzielonych oraz zasady stałej suwerenności na zasobami naturalnymi².

Na wstępie konieczne jest również wyjaśnienie, co należy rozumieć pod pojęciem zasobów naturalnych dzielonych oraz zasobów naturalnych jako takich. Na potrzeby prowadzonych badań, za definicję wiodącą przyjęto następujące ujęcie zasobów naturalnych. Są to więc naturalnie występujące dobra, które są lub mogą być użyteczne dla człowieka, w szczególności powierzchnia ziemi, wody, minerały, powietrze oraz zasoby ożywione. W tym kontekście trzeba mieć również na uwadze definicję legalną środowiska, znajdującą się w ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska³. Stosownie do treści art. 3 pkt 39 UPOŚ ilekroć w ustawie jest mowa o środowisku, to rozumie się przez to ogół elementów przyrodniczych, w tym także przekształconych w wyniku działalności człowieka, a w szczególności powierzchnię ziemi, kopaliny, wody, powietrze, krajobraz, klimat oraz pozostałe elementy różnorodności biologicznej, a także wzajemne oddziaływania pomiędzy tymi elementami.

Z kolei przez pojęcie zasobów naturalnych dzielonych rozumieć należy takie zasoby naturalne, których złoża znajdują się pod lub na granicy co najmniej dwóch różnych państw, z których korzystanie jest

² Zob. więcej: F. Nawrot, *Principle of permanent sovereignty over natural resources in rulings of international courts*, „Prawne Problemy Górnictwa i Ochrony Środowiska” 2020, nr 1-2, s. 97-109 oraz F. Nawrot, *The legal concept of shared natural resources*, „Polish Yearbook of Environmental Law” 2018, s. 33-51.

³ Tekst jedn. Dz. U. z 2021 r. poz. 1973 ze zm., dalej cyt.: UPOŚ.

możliwe z terytorium wszystkich państw, na których terytorium położone jest złożo oraz zasoby znajdujące się na granicy obszarów morskich dwóch lub więcej państw. Korzystanie z takich zasobów może oddziaływać zarówno pozytywnie jak i negatywnie na te państwa⁴.

W trakcie prowadzenia badań zastosowano następujące metody badawcze. W pierwszej kolejności była to metoda formalno-dogmatyczna, czyli analiza przepisów obecnie obowiązujących w tej materii. Skorzystano też z metody historycznej oraz prawnoporównawczej.

2. ŹRÓDŁA PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO

Podobnie jak w przypadku innych dziedzin prawa, również prawo międzynarodowe publiczne posługuje się pojęciem źródła prawa, które jest określane jako nieściste oraz ma charakter metaforyczny⁵. Używa się go w dwóch znaczeniach – materialnym oraz formalnym. Czasem wyróżnia się także źródła prawa w znaczeniu poznawczym, jako zbiory dokumentów, z których czerpie się znajomość norm prawa międzynarodowego⁶. W sensie materialnym jest to zespół czynników, które prowadzą do powstania norm prawnomiędzynarodowych, a wśród nich można wymienić współpracę, współzawodnictwo czy też rywalizację państw⁷. Innymi słowy, źródłem prawa międzynarodowego jest to, co sprawia, że prawo to powstaje oraz nabywa moc obowiązującą⁸. W znaczeniu formalnym jest to zewnętrzny wyraz procesu tworzenia normy prawa. To właśnie te źródła są przedmiotem zainteresowania nauki

⁴ Na temat pojęcia zasobów naturalnych oraz zasobów naturalnych dzielonych zob. więcej: F. Nawrot, *The legal concept...*, s. 39 i nast. oraz przytoczoną tam literaturę polską i międzynarodową.

⁵ R. Bierzane, J. Symonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2005, s. 75.

⁶ W. Góralczyk, S. Sawicki, *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, Warszawa 2006, s. 60; R. Bierzane, J. Symonides, op.cit., s. 76.

⁷ M. Barczewski, *Źródła prawa międzynarodowego*, [w:] *Leksykon prawa międzynarodowego publicznego. 100 podstawowych pojęć*, pod red. A. Przyborowskiej-Klimczak, D. Pyć, Warszawa 2012, s. 590.

⁸ R. Bierzane, J. Symonides, op.cit., s. 75.

prawa oraz należą do sfery prawnej⁹. W tym też znaczeniu pojęcie to będzie używane w toku dalszych rozważań¹⁰.

Na wstępie konieczne jest odwołanie się do Karty Narodów Zjednoczonych, Statutu Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości i Porozumienia ustanawiającego Komisję Przygotowawczą Narodów Zjednoczonych z dnia 26 czerwca 1945 r.¹¹, a konkretnie do jej art. 38, który zawiera wyliczenie źródeł prawa międzynarodowego¹². Stosownie do treści tego artykułu Trybunał, którego zadaniem jest orzekać na podstawie prawa międzynarodowego w sporach mu przekazanych, będzie stosował:

- 1) konwencje międzynarodowe, bądź ogólne, bądź specjalne, ustalające reguły, wyraźnie uznane przez państwa spór wiodące;
- 2) zwyczaj międzynarodowy, jako dowód istnienia powszechnej praktyki, przyjętej jako prawo;
- 3) zasady ogólne prawa, uznane przez narody cywilizowane;
- 4) z zastrzeżeniem postanowień artykułu 59 KNZ – wyroki sądowe tudzież zdania najznakomitszych znawców prawa publicznego różnych narodów, jako środek pomocniczy do stwierdzania przepisów prawnych.

Zgodnie z art. 38 ust. 2 KNZ, powyższe nie stanowi przeszkody, aby Trybunał mógł orzekać *ex aequo et bono*, o ile strony na to zgadzają się. Artykuł ten, jako definicja źródeł prawa międzynarodowego, jest poddawany krytyce w doktrynie. Wskazuje się na brak jego adekwatności, nieprzystawanie do czasów współczesnych oraz niemożliwość adaptacji do współczesnego prawa międzynarodowego. Jest to też związane z krytyką koncepcji źródeł prawa jako takich, zagadnienia tego jednak nie sposób rozwinąć w tym miejscu¹³. Na jego podstawie można jednak bezsprzecznie wskazać, że do źródeł prawa międzynarodowego należą umowy międzynarodowe oraz zwyczaj międzynarodowy. Sporne jest,

⁹ Ibidem.

¹⁰ Na temat źródeł prawa międzynarodowego zob. więcej również: J. Klabbers, *International law*, New York 2013; G. J. H. van Hoof, *Rethinking the Sources of International Law*, Deventer 1983; J. d'Aspremont, *Formalism and the Sources of International Law*, Oxford 2011; H. Thirlway, *The Sources of International Law*, Oxford, New York 2014.

¹¹ Dz. U. 1947 Nr 23, poz. 90, dalej cyt.: KNZ.

¹² H. Thirlway, *The Sources of International Law*, [w:] *International Law*, pod red. M. D. Evans, Oxford 2010, s. 99.

¹³ Ibidem.

czy zalicza się do nich również orzecznictwo sądów międzynarodowych, doktrynę prawa międzynarodowego oraz uchwały organizacji międzynarodowych¹⁴. Uchwały takie można zaliczyć do źródeł prawa pod warunkiem, że mają one charakter wiążący i prawotwórczy¹⁵. Do źródeł prawa zalicza się także zasady prawa międzynarodowego, pod warunkiem, że można się na nie powoływać *erga omnes*¹⁶. Jeśli chodzi o wzajemne relacje pomiędzy kategoriami źródeł prawa, to pomimo postępującego procesu kodyfikacji prawa międzynarodowego, wciąż są one równorzędne. W związku z tym normy zawarte w danym źródle prawa mogą uchylać normy wynikające ze źródła innego rodzaju¹⁷.

W praktyce okazało się, że eksploatacja zasobów naturalnych dzielonych jest niezwykle skomplikowana, zarówno pod względem technicznym jak i prawnym. W związku z tym powstaje konieczność stworzenia na gruncie prawa międzynarodowego mechanizmu, który mógłby zapobiegać negatywnym konsekwencjom indywidualnych działań podejmowanych przez państwa przy wykorzystywaniu ich zasobów dzielonych¹⁸. Pierwsze podejmowane próby to rezolucje Organizacji Narodów Zjednoczonych¹⁹, a w dalszej kolejności umowy międzynarodowe. W literaturze przedmiotu wskazuje się, że umowy te, wzbogacone przez normy prawa zwyczajowego oraz ogólne zasady prawa, tworzą odrębny system, który nazywany jest międzynarodowym prawem wspólnego rozwoju zasobów naturalnych (ang. *the international law of joint development of natural resources*)²⁰. Umowy należące do tego systemu, a także przykłady innych umów międzynarodowych będą poddawane analizie w dalszej części niniejszego opracowania.

¹⁴ R. Bierzanek, J. Symonides, op.cit., s. 76.

¹⁵ M. Barczewski, op.cit., s. 591.

¹⁶ W. Czapliński, A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe*, Warszawa 2004, s. 108-109.

¹⁷ M. Barczewski, op.cit., s. 593.

¹⁸ G. Grabowska, *Eksploatacja zasobów naturalnych w regionach przygranicznych. Praktyka traktatowa*, „Prawne Problemy Górnictwa” 1990, nr 13, s. 10.

¹⁹ M.in. rezolucje 2994 (XXVII), rezolucje 3129 (XXVIII) oraz 3281 (XXIX).

²⁰ G. Grabowska, op.cit., s. 11.

3. UMOWY MIĘDZYNARODOWE I ICH RODZAJE

Umowy międzynarodowe to źródło prawa właściwe wyłącznie²¹ dla prawa międzynarodowego i znajdują one oparcie w jednej z podstawowych zasad, czyli *pacta sunt servanda*²². Warto zaznaczyć, że spotyka się różne określenia, takie jak traktat, karta, konwencja, układ, pakt czy też protokół. Jednakże nazwa, jaką nosi umowa jest bez znaczenia prawnego²³. Jeśli chodzi o definicję legalną, to najważniejsza jest ta znajdująca się w Konwencji wiedeńskiej z dnia 23 maja 1969 r. o prawie traktatów²⁴. Stosownie do treści art. 2 ust. 1 lit. a KPT, traktat oznacza międzynarodowe porozumienie między państwami, zawarte w formie pisemnej i regulowane przez prawo międzynarodowe, niezależnie od tego, czy jest ujęte w jednym dokumencie, czy w dwóch lub więcej dokumentach i bez względu na jego szczególną nazwę.

W literaturze przedmiotu przyjmuje się, że umową międzynarodową jest zgodne oświadczenie dwóch lub też więcej podmiotów prawa międzynarodowego, rodzące zobowiązania oraz uprawnienia w sferze tego prawa. Pamiętać należy, że niezbędne jest, by taka umowa podlegała temu prawu, a nie prawu krajowemu²⁵. Oznacza to, że zawieranie, stosowanie oraz zmiana umowy międzynarodowej nie może być sprzeczna z normami *ius cogens* prawa międzynarodowego oraz podlega interpretacji zgodnie z kanonami tego prawa²⁶.

Najczęściej stronami umów międzynarodowych są państwa, choć oczywiście mogą to być również inne podmioty prawa międzynarodowego, takie jak na przykład międzynarodowe organy rządowe. Ich *ius contrahendi*, czyli zdolność do zawierania umów międzynarodowych zostało nadane lub uznane przez państwa²⁷. Jednakże zgodnie z art. 3 KPT, konwencji nie stosuje się ani do porozumień międzynarodowych, zawartych między państwami a innymi podmiotami prawa międzynarodowego lub między takimi innymi podmiotami prawa międzyna-

²¹ Oczywiście należy pamiętać, że umowa jest także źródłem prawa właściwym również dla prawa unijnego.

²² M. Barczewski, op.cit., s. 590 za R. Bierzanek, J. Symonides, op.cit., s. 76.

²³ R. Bierzanek, J. Symonides, op.cit., s. 78.

²⁴ Dz.U. 1990 Nr 74, poz. 439, dalej cyt.: KPT.

²⁵ M. Barczewski, *Umowa międzynarodowa*, [w:], *Leksykon...*, s. 514.

²⁶ A. Wyrozumska, *Umowy międzynarodowe. Teoria i praktyka*, Warszawa 2006, s. 34 i s. 55.

²⁷ M. Barczewski, *Umowa...*, s. 515.

dowego, ani do porozumień międzynarodowych zawieranych w formie innej niż pisemna, co jednak nie wpływa na moc prawną takich porozumień. W ślad za R. Bierzanekiem oraz J. Symonidesem należy zauważyć, że zgodnie z tym przepisem, stronami umów międzynarodowych mogą być również inne podmioty międzynarodowe, takie jak między innymi strona wojująca w wojnie domowej, ruchy narodowowyzwoleńcze czy też Stolica Apostolska²⁸. Bardzo ważne jest zastrzeżenie, że z zakresu pojęcia umów międzynarodowych należy wykluczyć czasami zawierane między państwami umowy o charakterze cywilnoprawnym, w których państwa nie występują jako podmioty prawa międzynarodowego²⁹. Umowami międzynarodowymi nie są również umowy zawierane przez państwa ze spółkami oraz korporacjami zagranicznymi³⁰.

Umowy międzynarodowe można dzielić wedle wielorakich kryteriów. Wyróżnia się także dwie metody klasyfikowania umów międzynarodowych – klasyfikację materialną oraz klasyfikację formalną³¹. W przypadku pierwszej z nich pod uwagę bierze się naturę, treść oraz funkcję umowy. W ramach tej klasyfikacji wyróżnia się umowy ogólne i partykularne, umowy normatywne oraz umowy tworzące organizacje międzynarodowe, a ze względu na ich przedmiot wyróżnia się umowy polityczne, gospodarcze i kulturowe³². Analizowane w dalszej części artykułu akty będą miały głównie charakter gospodarczy, co oczywiście nie oznacza, że nie mają one również znaczenia politycznego³³. Najczęściej spotykanym oraz najbardziej przydatnym ze względu na systematykę niniejszego opracowania jest podział na umowy bilateralne, czyli dwustronne oraz multilateralne, czyli wielostronne.

²⁸ R. Bierzanek, J. Symonides, op.cit., s. 77.

²⁹ W. Góralczyk, S. Sawicki, op.cit., s. 68.

³⁰ R. Bierzanek, J. Symonides, op.cit., s. 77.

³¹ M. Barczewski, *Umowa ...*, s. 515.

³² Ibidem.

³³ R. Bierzanek, J. Symonides, op.cit., s. 78.

4. RODZAJE UMÓW MIĘDZYNARODOWYCH DOTYCZĄCYCH STATUSU ZASOBÓW NATURALNYCH DZIELONYCH

Jak wskazuje się w literaturze, umowy międzynarodowe o statusie zasobów naturalnych dzielonych można sklasyfikować na te, które dotyczą wszystkich takich zasobów, zarówno nieodkrytych oraz tych, które dotyczą zasobów już odkrytych³⁴. Wśród tej drugiej grupy można wyróżnić następujące podgrupy:

- 1) pierwszą, nazywaną współpracą geologiczną: żadne państwo nie ma zwierzchności nad złożem w całości i każde państwo ma prawo do proporcjonalnych udziałów zgodnie z rocznymi wyliczeniami. Przykładem takiej umowy może być porozumienie zawarte przez Czechosłowację i Austrię z dnia 23 stycznia 1960 r., dotyczące eksploatacji wspólnych złóż ropy naftowej i gazu ziemnego³⁵;
- 2) do drugiej podgrupy można zaliczyć m.in. dodatkową umowę do Traktatu Ems-Dollart pomiędzy Holandią i Republiką Niemiec z 8 kwietnia 1960 r.³⁶, w której te państwa godzą się na wstępnie wyznaczoną linię podziału złoża i każde sprawuje jurysdykcję na swojej części, a adresaci koncesji wszystkich stron muszą ze sobą ściśle współpracować;
- 3) w trzeciej podgrupie sytuje się umowy, w których dokonuje się wyboru jednego operatora, który administruje wspólnym złożem w imieniu wszystkich stron. Umowy takie mają zapobiegać marnowaniu zasobów czy też duplikowaniu instalacji wiertniczych;
- 4) do czwartej podgrupy zaliczane są umowy, w ramach których państwa wspólnie wykonują władztwo nad złożem. W przeciwieństwie do trzech poprzednich podgrup, chodzi o przypadki, gdy państwa posiadają wspólne prawo własności oraz własne interesy we wspólnym złożu. Może to nastąpić w formie wspólnej suwerennej władzy nad obszarem lub też w formie ustanowionych umownie

³⁴ J.I. Morán, *Building a general international legal regime for the exploitation of transboundary oil and gas deposits*, https://www.academia.edu/12802120/BUILDING_A_GENERAL_INTERNATIONAL_LEGAL_REGIME_FOR_THE_EXPLOITATION_OF_TRANSBOUNDARY_OIL_AND_GAS_DEPOSITS, s. 9-10, dostęp: 31.01.2021.

³⁵ UNTS 1964, vol. 495, s. 125.

³⁶ JAARGANG 1962 Nr 54, s. 53.

równych, suwerennych praw do zasobów naturalnych określonego obszaru³⁷.

Wskazuje się jednak, że poza powyższym podziałem dotyczącym bilateralnej współpracy, można wyróżnić także inne przykłady współpracy. W związku z tym, transgraniczne wykorzystanie zasobów dzielonych oraz umów typu *joint development* stało się najczęściej stosowanym typem współpracy w ostatnich latach³⁸.

Określenie powyższe, tj. umowy typu *joint development*, pojawiło się w praktyce państw oraz w doktrynie prawniczej w pierwszej połowie lat siedemdziesiątych XX wieku. Było ono używane dla określenia współpracy państw obejmującej eksploatację określonego obszaru lub zidentyfikowanych geologicznie złóż mineralnych, które są usytuowane w poprzek ich granicy lub zalegają terytorium, co do którego obydwie państwa wysuwają konkurencyjne roszczenia. W wyniku zawartego porozumienia strony najczęściej tworzą specjalną strefę buforową, wzdłuż ich wspólnej granicy. W takiej strefie zabrania się prowadzenia indywidualnych i nieskoordynowanych z działaniami sąsiadującego państwa wierceń i innych przygotowań do ewentualnej eksploatacji. Celem utworzenia takiej wspólnej strefy „buforowej” jest zapobieganie i unikanie naruszenia suwerennych praw państwa sąsiada do zasobów naturalnych leżących w strefie przygranicznej³⁹. Podkreśla się, że system *joint development* zawsze znajduje oparcie oraz wynika z umowy międzynarodowej, zawieranej zwykle przez dwa państwa, określającej zasady współpracy w odniesieniu do zasobów naturalnych w ich regionach przygranicznych⁴⁰. Co ciekawe, jeśli eksploatacja po obydwu stronach granicy nie jest oparta na umowie pomiędzy państwami, to nawet fakt prowadzenia eksploatacji przez jedno przedsiębiorstwo wydobywcze, nie tworzy systemu *joint development*⁴¹. Pierwsze umowy i porozumienia tego typu dotyczyły zasobów naturalnych położonych w obszarze lądowym zainteresowanych państw, ale rozwój techniki doprowadził do wzmożenia zainteresowania zasobami znajdującymi się w szelfie kontynentalnym oraz pod dnem morskim.

³⁷ J.I. Morán, op.cit., s. 10.

³⁸ Ibidem, s. 13.

³⁹ G. Grabowska, op.cit., s. 11.

⁴⁰ Ibidem, s. 11-12.

⁴¹ Ibidem, s. 12.

Jeśli chodzi o cel umów omawianego typu, to jest nim przede wszystkim ustalenie zasad poszukiwania i eksploatacji zasobów naturalnych, które znajdują się w pewnym obszarze lub pochodzą z określonego złoża i są zasobami naturalnymi dzielonymi. Do najistotniejszych elementów umowy *joint development*, w ślad za G. Grabowską, należy zaliczyć:

- 1) określenie granic strefy specjalnej, inaczej nazywaną strefą wspólną;
- 2) wskazanie rodzaju zasobów naturalnych poddanych specjalnemu reżimowi;
- 3) określenie podmiotu wykonującego jurysdykcję w części lub w całości wspólnej strefy oraz wskazanie prawa właściwego dla procesu eksploatacji;
- 4) warunki eksploatacji, a w szczególności warunki techniczne⁴².

Należy zauważyć, że istnieją właściwie dwa rodzaje umów typu *joint development*. Różnią się one w zależności od tego, czy pomiędzy państwami będącymi stronami takiej umowy istnieje już granica państwowa, czy też nie została ona jeszcze wytyczona⁴³.

Co do generalnych uwag dotyczących umów typu *joint development*, to G. Grabowska wskazuje, z czym należy się zgodzić, że nie ma jednego właściwego schematu ani wzorca obowiązującego przy zawieraniu umów tego typu⁴⁴. Możliwe jest jednak sformułowanie, w ślad za G. Grabowską, ich cech wspólnych, do których należą:

- 1) system umów *joint development* ma zastosowanie do nieorganicznych zasobów naturalnych, które są usytuowane na dnie morskim i w jego podziemiu, w określonym geologicznie polu oraz do złóż mineralnych znajdujących się w strefie zdefiniowanej za pomocą współrzędnych geograficznych;
- 2) stopień szczegółowości umów pozwala na zróżnicowane, a niekiedy nawet swobodne określenie warunków poszukiwań i eksploatacji zasobów naturalnych;
- 3) niekiedy powołuje się w umowie tworzącej wspólną strefę eksploatacyjną specjalne komisje mieszane, które mają zarządzać takimi obszarami;

⁴² Ibidem, s. 12-13.

⁴³ Ibidem, s. 13.

⁴⁴ Ibidem, s. 27.

- 4) system umów *joint development* zakłada proporcjonalny podział dochodów i wydatków;
- 5) każde państwo wykonuje jurysdykcję i stosuje własne prawo w tej części wspólnej strefy, która leży w obrębie jego granic;
- 6) na ogół umowy typu *joint development* utrzymują w mocy ustalone wcześniej zasady eksploatacji obszarów przygranicznych;
- 7) umowy tego typu stają się bezprzedmiotowe w momencie, w którym eksploatacja zasobów naturalnych wspólnej strefy staje się ostatecznie zakończona;
- 8) w umowach *joint development* brak jednolitego systemu rozstrzygania sporów wynikających w trakcie użytkowania zasobów naturalnych wspólnej strefy;
- 9) oprócz zasad wspólnej eksploatacji, uwzględnia się w takich umowach ochronę środowiska naturalnego⁴⁵.

5. UMOWY MULTILATERALNE

Obecnie nie ma umowy multilateralnej, która kompleksowo regulowałaby kwestię statusu prawnego zasobów naturalnych dzielonych oraz zasad podejmowania działań w stosunku do nich. Wynika to z faktu, że łatwiej jest tę kwestię unormować w umowach pomiędzy państwami zainteresowanymi, a nie w akcie o charakterze bardziej generalnym. Dlatego też w dzisiejszym stanie prawnym jest to raczej domena umów bilateralnych, których postanowienia zostaną przeanalizowane w dalszej części tego opracowania. Zwrócić jednak należy uwagę na liczne umowy multilateralne, które dotyczą przykładowo zasobów będących częścią wspólnego dziedzictwa ludzkości⁴⁶. Niektóre umowy

⁴⁵ Ibidem, s. 27-30.

⁴⁶ Inaczej *res communis*, współcześnie wspólne dziedzictwo ludzkości to pojęcie, które odnosi się do statusu prawnomiędzynarodowego określonego terytorium, obszaru. *Res communis* nie może zostać zawłaszczona przez żadne państwo i ma służyć całej społeczności międzynarodowej. Pojęcie to powstało w związku z wypracowywaniem statusu prawnego dna mórz i oceanów oraz i podziemia, a także dla odróżnienia od statusu morza otwartego, czego efektem była Konwencja Narodów Zjednoczonych z dnia 10 grudnia 1982 r. o prawie morza. Co prawda nie zawiera ona definicji legalnej wspólnego dziedzictwa ludzkości, ale na podstawie jej przepisów można wyróżnić następujące cechy konstytutywne:

1) szeroko pojęty zakaz zawłaszczania danego terytorium i jego zasobów;

wielostronne nakładają także obowiązek współpracy na rzecz rozwoju międzynarodowego, co wynika z zasady stałej suwerenności nad zasobami naturalnymi dzielonymi. Obowiązek ten uwzględnia także wykorzystanie zasobów naturalnych, aczkolwiek jest to zagadnienie jedynie wzmiankowane w niektórych umowach⁴⁷.

5.1. KONWENCJA Z MONTEGO BAY

W pierwszej kolejności można wskazać na Konwencję Narodów Zjednoczonych z dnia 10 grudnia 1982 r. o prawie morza, podpisaną w Montego Bay na Jamajce⁴⁸, która zawiera w sobie także postanowienia dotyczące zasobów naturalnych. Mimo że konwencja ta została podpisana przez ponad 150 państw, to większość państw wciąż jej nie ratyfikowała⁴⁹. UNCLOS jest podzielona na 17 części oraz 320 artykułów, z czego szczególną uwagę należy zwrócić na przepisy dotyczące eksploatacji zasobów mineralnych znajdujących się na dnie i pod dnem morskim w granicach Obszaru. Sam Obszar został zdefiniowany w art. 1 pkt 1 UNCLOS jako dno mórz i oceanów oraz jego podziemie poza granicami jurysdykcji państwowej. Z kolei na podstawie art. 1 pkt 3 UNCLOS, działalność w Obszarze to wszelka działalność w zakresie badania i eksploatacji zasobów Obszaru⁵⁰.

Zgodnie z art. 135 UNCLOS, prawa dotyczące dna i tego co się pod nim znajduje, nie naruszają statusu prawnego wód nad nimi oraz

-
- 2) uznanie, że wszelkie prawa do danego terytorium i jego zasobów przysługują ludzkości jako całości, z uwzględnieniem interesów przyszłych pokoleń;
 - 3) zorganizowany w ramach współpracy międzynarodowej mechanizm regulacji działalności na danym terytorium;
 - 4) wyłącznie pokojowe wykorzystanie danego terytorium.

Tak jak wspomniano, wspólnego dziedzictwa ludzkości można używać tylko do celów pokojowych i należy je zachować dla przyszłych pokoleń. Należy do niego m.in. morze otwarte, dno mórz i oceanów poza terenem przynależnym konkretnym państwom, Antarktyka oraz przestrzeń kosmiczna.

⁴⁷ J. Osiejewicz, *Globalne zarządzanie zasobami ropy i gazu w perspektywie prawnomiędzynarodowej*, Warszawa 2018, s. 50-51. Jeśli chodzi o wspomniane akty wielostronne, są to przede wszystkim Karta Narodów Zjednoczonych, Układ Ogólny w sprawie Ceł i Handlu, czy też statut Światowej Organizacji Handlu.

⁴⁸ Dz. U. z 2002 r., Nr 59, poz. 543, dalej cyt.: UNCLOS.

⁴⁹ M.H. Koziński, *Morskie prawo publiczne*, Gdynia 2015, s. 20. Na ten temat zob. więcej: L. Łukaszuk, *Międzynarodowe prawo morza*, Warszawa 1997, s. 33 i nast.

⁵⁰ M. H. Koziński, op.cit., s. 23.

przestrzeni powietrznej nad tymi wodami. Co więcej, wykorzystywanie Obszaru może się odbywać tylko w celach pokojowych i działalność tam prowadzona ma być prowadzona na korzyść ludzkości jako całości, co wynika z art. 137 i art. 141 UNCLOS. Ponadto, gwarantuje się w art. 140 UNCLOS sprawiedliwy podział finansowych oraz innych ekonomicznych korzyści z jej prowadzenia. Zastrzega się także w art. 145 UNCLOS, że podczas tych wszystkich aktywności nie można szkodzić środowisku morskemu⁵¹. W omawianej konwencji powołano również Międzynarodową Organizację Dna Morskiego, której podstawowym zadaniem jest zarządzanie zasobami mórz i oceanów, organizowanie oraz kontrolowanie działalności w Obszarze. Jej organem wykonawczym jest Przedsiębiorstwo⁵².

5.2. UMOWY DOTYCZĄCE ANTARKTYKI

Status prawny Antarktyki reguluje szereg aktów prawnych⁵³, w szczególności wskazać należy na Traktat Antarktyczny z dnia 1 grudnia 1959 r.⁵⁴, którego Polska jest stroną i został on ratyfikowany w 1961 r. Jednak w odniesieniu do zasobów naturalnych wskazać należy na dwa akty. Po pierwsze, jest to konwencja regulująca eksploatację surowców mineralnych na Antarktydzie⁵⁵, która jednak nie została nigdy ratyfikowana. Została ona zastąpiona przez Protokół z dnia 4 października 1991 r. o ochronie środowiska⁵⁶, czyli protokół madrycki.

Jeśli chodzi o porównanie tych dwóch aktów, to co ciekawe różnią się one diametralnie w zakresie dopuszczalności oraz zasad podejmowania jakiejkolwiek działalności względem zasobów naturalnych. Konwencja dopuszcza prowadzenie działalności geologicznej i górniczej, wprowadzając jednak daleko idące obostrzenia. Można wśród nich wskazać m.in.: konieczność zapewnienia współpracy międzynarodowej, utworzenie Antarktycznej Komisji ds. Zasobów Naturalnych oraz kilku rodzajów komitetów, które łącznie miały kontrolować oraz

⁵¹ Ibidem, s. 25.

⁵² Ibidem. Zob. więcej: J. Symonides, *Nowe prawo morza*, Warszawa 1986, s. 383 i nast.

⁵³ F. Nawrot, *The legal concept...*, s. 42.

⁵⁴ Dz. U. 1961 Nr 46, poz. 237.

⁵⁵ https://documents.ats.aq/recatt/Att311_e.pdf [pobrano dn.: 31.01.2021 r.]

⁵⁶ Protokół o ochronie środowiska do Układu w sprawie Antarktyki, sporządzony w Madrycie dnia 4 października 1991 r., Dz. U. 2001 Nr 6, poz. 52.

reglamentować działania podmiotów chętnych do podjęcia działalności. Dalej konwencja zawierała regulacje w zakresie poszukiwania oraz wydobywania kopalin. Podsumowując, to akt zawierający kompleksową regulację, składający się z kilkudziesięciu artykułów⁵⁷. Z kolei Protokół zawiera tylko jeden przepis dotyczący omawianego zagadnienia. Zgodnie z jego art. 7, jakakolwiek działalność dotycząca kopalin, inna niż badania naukowe, jest zakazana. W przeciwieństwie do przepisów konwencji, działalność geologiczna i górnicza została praktycznie zakazana. Jest to doskonały przykład aktu, który nie dopuszcza prowadzenia jakichkolwiek działań względem zasobów naturalnych na obszarze jego obowiązywania.

6. UMOWY BILATERALNE DOTYCZĄCE MORZA PÓŁNOCNEGO

W tym aspekcie warto przyrzeć się w pierwszej kolejności umowom dotyczącym Morza Północnego. Dla celów tego opracowania konieczne było ustalenie, czy te umowy w ogóle zawierają jakiekolwiek regulacje w analizowanym zakresie, a jeśli tak, to jakie rozwiązania one przewidują. Morze Północne jest bardzo bogate, tak w zasoby ożywione jak i nieożywione. Zasoby znajdujące się na dnie tego morza, pomimo wysokich kosztów wydobywania, są bardzo dobrej jakości. Co więcej, polityczna stabilność w tym regionie oraz bliskość kluczowych rynków europejskich uczyniły z tego morza ważny obszar pozyskiwania surowców. Jednak stosunkowo mała powierzchnia tego akwenu oraz duża ilość państw nadbrzeżnych zrodziła konieczność uregulowania zasad pozyskiwania surowców w drodze umów bilateralnych.

Umowy te dotyczą szelfu kontynentalnego, na wstępie zatem należy przytoczyć jego definicję znajdującą się w Konwencji o szelfie kontynentalnym, sporządzonej dnia 29 kwietnia 1958 r.⁵⁸ oraz w UNCLOS. Na podstawie art. 1 KSK, pojęcie to jest używane dla określenia, po pierwsze dna morskiego i podglebia obszarów podmorskich przyległych do wybrzeża, lecz położonych poza morzem terytorialnym, aż

⁵⁷ Na temat Antarktyki, jej statusu prawnego oraz zlokalizowanych tam zasobów naturalnych zob. więcej: M. Wright, *The Ownership of Antarctica, Its Living and Mineral Resources*, "Journal of Law and the Environment" 1987, nr 4.

⁵⁸ Dz. U. 1964 Nr 28, poz. 179, dalej cyt.: KSK.

do głębokości 200 metrów albo, poza tę granicę, aż do punktu, gdzie głębokość znajdujących się nad nim wód pozwala na eksploatację naturalnych zasobów wymienionych obszarów. Po drugie, używa się go dla określenia dna morskiego i podglebia analogicznych obszarów podmorskich przyległych do brzegów wysp. Państwa nadbrzeżne sprawują swoje prawa suwerenne w celu badania i eksploataowania jego zasobów naturalnych. Zgodnie z art. 6 KSK, jeśli szelf przylega do terytoriów dwóch lub więcej państw, których wybrzeża leżą naprzeciwko siebie, to jego rozgraniczenie następuje w drodze porozumienia⁵⁹. Z kolei zgodnie z art. 76 ust. 1 UNCLOS, szelf kontynentalny państwa nadbrzeżnego zawiera w sobie dno i podziemie obszarów podmorskich rozciągających się poza jego morzem terytorialnym poprzez naturalne przedłużenie jego terytorium lądowego, aż do zewnętrznej krawędzi obrzeża kontynentalnego, albo na odległość 200 mil morskich⁶⁰ od linii podstawowych, od których mierzy się szerokość morza terytorialnego, jeżeli zewnętrzna krawędź obrzeża kontynentalnego nie osiąga tej odległości⁶¹.

Przechodząc do omówienia wskazanych umów bilateralnych, chronologicznie pierwsza z nich to umowa pomiędzy Rządem Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii oraz Północnej Irlandii oraz Rządem Królestwa Norwegii w zakresie podziału szelfu kontynentalnego pomiędzy te dwa Państwa z dnia 10 marca 1965 r.⁶². Jak wskazuje jej nazwa, dzieli ona szelf kontynentalny pomiędzy oba kraje, zwrócić jednak należy uwagę w szczególności na art. 4 tejże umowy. Stosownie do jego treści, jeżeli jakakolwiek pojedyncza struktura geologiczna lub pole naftowe, lub jakakolwiek pojedyncza struktura geologiczna lub pole złoża innego rodzaju, w tym piasek lub żwir, rozciąga się ponad

⁵⁹ M. H. Koziński, op.cit., s. 20.

⁶⁰ Mila morska to jednostka długości stosowana w żegludze międzynarodowej. Zgodnie z Międzynarodowym Układem Jednostek Miar, 1 NM (ang. *Nautical Mile*) to 10 kabli, czyli 1852 m. Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/mila-morska;3941409.html> [pobrano dn.: 31.01.2021 r.]

⁶¹ Na temat szelfu kontynentalnego oraz jego delimitacji i praw do niego przysługujących zob. więcej: J. Połatyńska, *Delimitacja szelfu kontynentalnego w Konwencji Narodów Zjednoczonych o Prawie Morza z 1982 roku*, [w:] *Konwencja NZ o Prawie Morza z 1982 r.*, pod red. C. Mika, K. Marciniak, Toruń 2009, s. 163-178 oraz T. Wasilewski, *Granice szelfu kontynentalnego w świetle Konwencji Prawa Morza z 1982 roku i praktyki państw*, [w:] *Konwencja...*, s. 179-218.

⁶² UNTS 1966, vol. 551, s. 213.

linią podziału, a część takiej struktury lub pola, która znajduje się po jednej stronie linii podziału, nadaje się do eksploatacji, w całości lub w części, od drugiej strony linii podziału, umawiające się Strony, w porozumieniu z ewentualnymi adresatami koncesji, starają się osiągnąć porozumienie co do sposobu, w jaki struktura lub pole będzie skutecznie eksploatowane oraz co do sposobu podziału uzyskanych z tego tytułu dochodów. Protokół dodatkowy z dnia 22 grudnia 1978 r.⁶³ nie zmienił omawianej umowy w tym zakresie.

Jest to doskonały przykład tego, jak umowa bilateralna może regulować zagadnienie statusu zasobów naturalnych dzielonych oraz zasady podejmowania działalności dotyczącej tych złóż. Tożsame rozwiązania są przewidziane w umowach zawartych pomiędzy Rządem Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Północnej Irlandii oraz Rządem Królestwa Danii w zakresie podziału szelfu kontynentalnego pomiędzy te dwa Państwa z dnia 3 marca 1966 r.⁶⁴ oraz z dnia 25 listopada 1971 r.⁶⁵, a także w umowie zawartej pomiędzy Rządem Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Północnej Irlandii oraz Republiką Federalną Niemiec z dnia 25 listopada 1971 r.⁶⁶. W sposób zbliżony brzmi również art. 4 umowy pomiędzy Szwecją i Norwegią w sprawie podziału szelfu kontynentalnego⁶⁷

Odmienne rozwiązanie przewidziano w umowie zawartej pomiędzy Danią i Norwegią w sprawie wytyczenia granic szelfu kontynentalnego, z dnia 8 grudnia 1965 r.⁶⁸. Zgodnie z jej art. 4, w przypadku stwierdzenia, że zasoby naturalne na dnie morskim lub w jego podglebiu rozciągają się po obu stronach linii oddzielającej obszary szelfu kontynentalnego należącego do umawiających się Stron w taki sposób, że zasoby znajdujące się na obszarze jednej ze Stron można eksploato-

⁶³ <http://www2.ecolex.org/server2neu.php/libcat/docs/TRE/Full/Other/TRE-149106.pdf> [pobrano dn.: 31.01.2021 r.].

⁶⁴ <http://www2.ecolex.org/server2neu.php/libcat/docs/TRE/Full/Other/TRE-149052.pdf> [pobrano dn.: 31.01.2021 r.].

⁶⁵ <http://www2.ecolex.org/server2neu.php/libcat/docs/TRE/Full/Other/TRE-149142.pdf> [pobrano dn.: 31.01.2021 r.].

⁶⁶ <http://www2.ecolex.org/server2neu.php/libcat/docs/TRE/Full/Other/TRE-149181.pdf> [pobrano dn.: 31.01.2021 r.].

⁶⁷ <http://www2.ecolex.org/server2neu.php/libcat/docs/TRE/Full/Other/TRE-149094.pdf> [pobrano dn.: 31.01.2021 r.].

⁶⁸ <http://www2.ecolex.org/server2neu.php/libcat/docs/TRE/Full/Other/TRE-149034.pdf> [pobrano dn.: 31.01.2021 r.].

wać, w całości lub w części, z obszaru drugiej Strony, to na wniosek każdej z Umawiających się Stron zostaje zawarta umowa dotycząca eksploatacji tych zasobów naturalnych. W tej umowie strony zdecydowały, że w przypadku pojawienia się jakichś złóż, strony zawrą odrębną umowę, która będzie regulowała zagadnienia związane z ich eksploatacją.

Podobne zasady postępowania formułuje umowa zawarta pomiędzy Rządem Królestwa Danii i Rządem Królestwa Norwegii w sprawie rozgraniczenia szelfu kontynentalnego w obszarze pomiędzy Wyspami Owczymi i Norwegią oraz w zakresie granic pomiędzy strefą rybołówstwa w pobliżu Wysp Owczych i norweską strefą ekonomiczną z dnia 15 czerwca 1979 r.⁶⁹. Również zbliżone, ale nieco zmodyfikowane zasady znajdują się w umowie zawartej pomiędzy Królestwem Danii, a Królestwem Norwegii w zakresie podziału szelfu kontynentalnego w obszarze pomiędzy Jan Mayen oraz Grenlandią z dnia 18 grudnia 1995 r.⁷⁰.

Nieco rozbudowuje te rozwiązania umowa zawarta pomiędzy Rządem Królestwa Danii wraz z Rządem Domowym Wysp Owczych oraz Rządem Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Północnej Irlandii w sprawie morskiego rozgraniczenia w obszarze pomiędzy Wyspa-

⁶⁹ <http://www2.ecolex.org/server2neu.php/libcat/docs/TRE/Full/Other/TRE-153403.pdf> [pobrano dn.: 31.01.2021 r.].

⁷⁰ <http://www2.ecolex.org/server2neu.php/libcat/docs/TRE/Full/Other/TRE-153322.pdf> [pobrano dn.: 31.01.2021 r.]. Zgodnie z jej postanowieniami, jeżeli zasoby naturalne zostaną odkryte w lub na szelfie kontynentalnym jednej ze Stron, a druga Strona uzna, że zasoby te rozciągają się na jej szelfie kontynentalnym, to ta druga Strona może, przedstawiając dowody, na których opiera się opinia, np. dane geologiczne lub geofizyczne, przedstawić tę opinię pierwszej wymienionej Stronie. W przypadku przedstawienia takiej opinii, Strony rozpoczną rozmowy, podczas których przedłożone zostaną informacje dostępne dla obu Stron, dotyczące zakresu zasobów i możliwości ich eksploatacji. Jeżeli w trakcie tych rozważań zostanie ustalone, że zasoby rozciągają się na części szelfu kontynentalnego obu Stron i że zasoby na obszarach jednej ze Stron są eksploatowane w całości lub w części z zasobów drugiej Strony lub że eksploatacja zasobów na obszarach jednej ze Stron miałaby wpływ na możliwość eksploatacji zasobów na obszarach drugiej Strony, na wniosek jednej ze Stron zostaje zawarta umowa dotycząca eksploatacji tych zasobów. Zatem tu również nałożono na strony obowiązek zawarcia odrębnej umowy, w której zostaną uregulowane kwestie szczegółowe, natomiast nakazano im najpierw przeprowadzenie stosownych rozmów w celu ustalenia tych szczegółów i zasad działania.

mi Owczymi i Zjednoczonym Królestwem z dnia 18 maja 1999 r.⁷¹. W art. 2 ust. 1 wskazano, że jeżeli na szelfie kontynentalnym jednej ze Stron lub na jego powierzchni znajduje się nagromadzenie ropy naftowej lub jakiegokolwiek innego złoża kopalin, a druga Strona uważa, że nagromadzenie to lub złożo rozciąga się na jej szelfie kontynentalnym, ta druga Strona może, przedstawiając dowody, na których opiera się opinia, przedstawić swoje stanowisko pierwszej wymienionej Stronie.

Zgodnie z ust. 2, w przypadku przedłożenia takiej opinii, Strony rozpoczynają rozmowy na temat zakresu rozmiarów nagromadzenia i możliwości eksploatacji. Podczas tych rozmów Strona inicjująca je wspiera swoją opinię dowodami geofizycznymi i geologicznymi, w tym we właściwym czasie danymi dotyczącymi odwiertów, a obie Strony dokładają wszelkich starań, aby zapewnić dostęp do wszystkich istotnych informacji dla celów tych rozmów. Jeżeli w trakcie tych rozmów zostanie ustalone, że akumulacja lub złożo rozciąga się na szelfie kontynentalnym obu Stron, oraz że minerały na szelfie kontynentalnym jednej ze Stron mogą być eksploatowane w całości lub w części z szelfu kontynentalnego drugiej Strony, lub że eksploatacja minerałów na szelfie kontynentalnym jednej ze Stron miałaby wpływ na możliwość eksploatacji minerałów na szelfie kontynentalnym drugiej Strony, porozumienie zostanie osiągnięte na wniosek jednej ze Stron, w szczególności co do sposobu, w jaki takie nagromadzenie zostanie najsukuczniej wykorzystane, a związane z nim wpływy zostaną rozdzielone. Co ciekawe, dalej wskazano, że Strony dołożą wszelkich starań w celu jak najszybszego rozstrzygnięcia wszelkich sporów. Jeżeli jednak Strony nie osiągną porozumienia w trakcie rozmów, wspólnie rozważą wszystkie możliwości rozwiązania sporu, w tym zaproszenie do wyrażenia opinii przez niezależnych ekspertów. Praktycznie identyczne postanowienia zawiera umowa pomiędzy Rządem Królestwa Norwegii oraz Rządem Królestwa Danii wraz z Rządem Domowym Grenlandii w sprawie morskiego rozgraniczenia w obszarze pomiędzy Grenlandią i Svalbard z dnia 20 lutego 2006 r.⁷².

Inne procedury przewiduje umowa pomiędzy Rządem Królestwa Niderlandów a Rządem Królestwa Danii w zakresie podziału szelfu

⁷¹ <http://www2.ecolex.org/server2neu.php/libcat/docs/TRE/Full/Other/TRE-153407.pdf> [pobrano dn.: 31.01.2021 r.].

⁷² <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%202378/v2378.pdf> [pobrano dn.: 31.01.2021 r.].

kontynentalnego na dnie Morza Północnego pomiędzy te dwa Państwa z dnia 31 marca 1966 r.⁷³. W art. 2 zbiorczo potraktowano kwestię istniejących i projektowanych instalacji oraz innych konstrukcji, a także miejsca prowadzenia prac wiertniczych. Na podstawie ust. 1, na wniosek jednej z umawiających się Stron, druga Strona jak najszybciej przedstawia swoją opinię na temat położenia powyższych lokalizacji w stosunku do linii granicznej. Zaś zgodnie z ust. 2, w przypadku sporu dotyczącego położenia, w stosunku do linii granicznej, instalacji lub innej konstrukcji bądź miejsca wiercenia, umawiające się Strony określają w drodze umowy, po której stronie linii granicznej znajduje się instalacja, konstrukcja lub miejsce wiercenia. Wprost zatem kwestia prowadzenia działalności odnośnie do zasobów naturalnych dzielonych nie została poruszona, ale z brzmienia tego artykułu można wywnioskować, że ewentualna umowa, o której tu mowa, mogłaby tego zagadnienia dotyczyć.

Dużo bardziej rozbudowane regulacje zawiera traktat zawarty pomiędzy Królestwem Niderlandów a Republiką Federalną Niemiec z 28 stycznia 1971 r. w sprawie podziału szelfu kontynentalnego na dnie Morza Północnego⁷⁴. W art. 2 ust. 1 wskazano, że jeżeli zostanie stwierdzone istnienie złoża kopalin na szelfie kontynentalnym lub na szelfie kontynentalnym jednej z umawiających się Stron, a druga umawiająca się Strona jest zdania, że wspomniane złożo kopalin rozciąga się w lub na jej szelfie kontynentalnym, to może ona odpowiednio powiadomić pierwszą Stronę, przekazując dane, na których opiera swoją opinię. Jeżeli wspomniana Strona nie podzieli tej opinii, to trybunał arbitrażowy, o którym mowa w artykule 5, na wniosek jednej ze Stron orzeka w sprawie.

Stosownie do treści ust. 2 omawianego artykułu, jeżeli Strony uzgodnią (lub trybunał arbitrażowy orzeknie), że złoża minerałów rozciągają się w lub na szelfie kontynentalnym obu Stron, to rządy obu Stron dla celów eksploatacji przyjmą regulacje, które z należyty uwzględnieniem interesów obu Stron, wezmą pod uwagę zasadę, że każda ze Stron ma prawo do zasobów mineralnych znajdujących się w lub na szelfie kontynentalnym. Jeżeli jakiegokolwiek zasoby mineral-

⁷³ <http://www2.ecolex.org/server2neu.php/libcat/docs/TRE/Full/Other/TRE-149079.pdf> [pobrano dn.: 31.01.2021 r.].

⁷⁴ <http://www2.ecolex.org/server2neu.php/libcat/docs/TRE/Full/Other/TRE-149187.pdf> [pobrano dn.: 31.01.2021 r.].

ne zostały wcześniej wydobyte ze złoża rozciągającego się przez granicę, przepisy powinny również zawierać postanowienia dotyczące odpowiedniej rekompensaty. Te przepisy, o których mowa w ust. 2 powyżej, mogą również, za zgodą rządów umawiających się stron, zostać przyjęte w całości lub w części między uprawnionymi stronami. Stroną uprawnioną jest zaś każda osoba, która ma prawo do wydobywania kopalin. Jeżeli przepisy, o których mowa w ust. 2 lub 3 powyżej, nie zostały sporządzone w rozsądnym terminie, każda z Stron może wnieść sprawę do trybunału arbitrażowego, o którym mowa w art. 5. W takich przypadkach sąd arbitrażowy może również wydać orzeczenie *ex aequo et bono*. Trybunał arbitrażowy będzie uprawniony, po wysłuchaniu Stron, do wydawania zarządzeń tymczasowych. Wspomniany już wcześniej art. 5 tejże umowy zawiera przepisy dotyczące ukształtowania oraz funkcjonowania trybunału arbitrażowego, który jest tworzony *ad hoc*. Ewentualnie, do wykonywania zadań wskazanych w treści art. 2 i omówionych powyżej, zamiast trybunału, można powołać pojedynczego arbitra. Analizowana umowa nie określa sytuacji prawnej zasobów naturalnych dzielonych, a podobnie jak w przypadku innych omawianych umów wskazuje na potrzebę osiągnięcia konsensu przez strony umowy. Ponadto, zawiera ona także reguły powoływania oraz funkcjonowania i wydawania orzeczeń w tej sprawie przez trybunał arbitrażowy. Nałożono również na strony obowiązek opracowania regulacji prawnych, które pozwolą na eksplorację i eksploatację kopalin.

Podobne, ale nieco inne postanowienia zawiera umowa pomiędzy byłą Niemiecką Republiką Demokratyczną i Królestwem Danii w sprawie rozgraniczenia szelfu kontynentalnego oraz stref rybołówstwa z 14 sierpnia 1988 r.⁷⁵. Obecnie Republika Federalna Niemiec jest państwem sukcesorem tej umowy.

Oczywiście nie wszystkie umowy dotyczące Morza Północnego zawierają regulacje, które w taki czy inny sposób dotyczyłyby omawianej problematyki, czego przykładem może być umowa (wraz z protokołem) pomiędzy Królestwem Danii i Republiką Federalną Niemiec w sprawie wytyczenia granic szelfu kontynentalnego Morza Północnego w regionach przybrzeżnych z dnia 9 czerwca 1965 r.⁷⁶, umowa

⁷⁵ <http://www2.ecolex.org/server2neu.php/libcat/docs/TRE/Full/En/TRE-152877.pdf> [pobrano dn.: 31.01.2021 r.].

⁷⁶ <http://www2.ecolex.org/server2neu.php/libcat/docs/TRE/Full/Other/TRE-149016.pdf> [pobrano dn.: 31.01.2021 r.].

zawarta pomiędzy Rządem Republiki Francuskiej oraz pomiędzy Rządem Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Północnej Irlandii w sprawie rozgraniczenia szelfu kontynentalnego w obszarze 30 minut na zachód od południka Greenwich z dnia 24 czerwca 1982 r.⁷⁷, umowa zawarta pomiędzy Rządem Republiki Francuskiej i Rządem Królestwa Belgii w sprawie rozgraniczenia morza terytorialnego z dnia 8 października 1990 r.⁷⁸, umowa zawarta pomiędzy Rządem Republiki Francuskiej oraz Rządem Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Północnej Irlandii w sprawie dopełnienia rozgraniczenia szelfu kontynentalnego z dnia 23 lipca 1991 r.⁷⁹, umowy zawarte pomiędzy Królestwem Niderlandów oraz Królestwem Belgii w sprawie rozgraniczenia szelfu kontynentalnego⁸⁰, a także w sprawie rozgraniczenia morza terytorialnego⁸¹, obie z dnia 18 grudnia 1996 r. Postanowienia takie nie znajdują się także w umowie pomiędzy Zjednoczonym Królestwem Wielkiej Brytanii i Północnej Irlandii oraz Republiką Francuską w sprawie ustanowienia granicy morskiej pomiędzy Francją a Jersey z dnia 4 lipca 2000 r.⁸² ani w projekcie umowy pomiędzy Rządem Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Północnej Irlandii oraz Rządem Irlandii ustanawiającej granicę morską pomiędzy wyłącznymi strefami ekonomicznymi tych dwóch państw a także ich szelfów kontynentalnych z dnia 28 marca 2013 r.⁸³, która jednak nie została zawarta.

Podsumowując, przeanalizowane umowy międzynarodowe dotyczące Morza Północnego w większości zawierają postanowienia dotyczące zasobów naturalnych dzielonych oraz sposobów postępowania z nimi. Można wśród nich wyróżnić następujące kategorie:

⁷⁷ <http://www2.ecolex.org/server2neu.php/libcat/docs/TRE/Full/En/TRE-149145.pdf> [pobrano dn.: 31.01.2021 r.].

⁷⁸ <http://www2.ecolex.org/server2neu.php/libcat/docs/TRE/Full/En/TRE-152715.pdf> [pobrano dn.: 31.01.2021 r.].

⁷⁹ <http://www2.ecolex.org/server2neu.php/libcat/docs/TRE/Full/En/TRE-152667.pdf> [pobrano dn.: 31.01.2021 r.].

⁸⁰ <https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/NLD-BEL1996CS.PDF> [pobrano dn.: 31.01.2021 r.].

⁸¹ <https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/NLD-BEL1996TS.PDF> [pobrano dn.: 31.01.2021 r.].

⁸² https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/273230/6138.pdf [pobrano dn.: 31.01.2021 r.].

⁸³ https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/226440/8666.pdf [pobrano dn.: 31.01.2021 r.].

- 1) umowy, zgodnie z którymi strony dochodzą do porozumienia, w jaki sposób zasoby będą eksploatowane oraz jak podzielić uzyskane dochody;
- 2) umowy nakładające obowiązek zawarcia odrębnej umowy pomiędzy stronami;
- 3) umowy nakazujące prowadzenie przez strony negocjacji;
- 4) umowy nakazujące prowadzenie przez strony negocjacji w zakresie możliwości eksploatacji zasobów naturalnych, a dopiero później zawarcie odrębnej umowy;
- 5) umowy, zgodnie z którymi strony prowadzą negocjacje i dochodzą do porozumienia, ale w razie jego nieosiągnięcia mogą skorzystać z opinii podmiotów trzecich, np. niezależnych ekspertów;
- 6) umowy przewidujące utworzenie trybunału arbitrażowego, który rozstrzyga spory dotyczące zasobów dzielonych, jeśli strony nie dojdą do wspólnych rozstrzygnięć.

Trzeba pamiętać, że wiele zależy tu od poszczególnych państw będących stronami umowy oraz od tego, jak one ukształtują stosunki między sobą oraz zasady dotyczące prowadzenia działalności odnośnie zasobów naturalnych dzielonych.

7. WNIOSKI

Podsumowując, umowa międzynarodowa jest charakterystycznym źródłem prawa w stosunkach międzynarodowych. Spotyka się różne podziały umów międzynarodowych, ale najczęściej spotykanym oraz najbardziej przydatnym ze względu na systematykę niniejszego opracowania jest podział na umowy bilateralne oraz multilateralne. Z kolei umowy międzynarodowe o statusie zasobów naturalnych dzielonych można podzielić na te, które dotyczą zasobów nieodkrytych oraz te, które dotyczą zasobów już odkrytych. Wśród tej drugiej grupy można wyróżnić kilka podgrup. Niektóre umowy, wzbogacone przez normy prawa zwyczajowego oraz ogólne zasady prawa, tworzą odrębny system nazywany międzynarodowym prawem wspólnego rozwoju zasobów naturalnych. Trudno jest wskazać na jeden właściwy schemat lub wzorzec obowiązujący przy zawieraniu umów typu *joint development*, ale można wskazać na szereg elementów wspólnych łączących te umowy. Zaaprobować należy wyliczenie tych cech przez G. Grabowską, zawarte powyżej.

2/2021

Brak jest umowy multilateralnej, która kompleksowo regulowałaby kwestię statusu prawnego oraz zasad podejmowania działań w stosunku do zasobów naturalnych dzielonych, co wynika z tego, że łatwiej jest tę kwestię unormować w umowach pomiędzy państwami zainteresowanymi, a nie w aktach o charakterze bardziej generalnym. Dlatego też w tym zakresie zdecydowanie bardziej rozbudowane regulacje znajdują się w umowach bilateralnych, których przykłady zostały przeanalizowane, w szczególności dotyczące Morza Północnego.

Oczywiście podczas prowadzenia działalności względem zasobów naturalnych dzielonych mogą pojawić się spory dotyczące praw poszczególnych państw do wydobywania. Rozwiązaniem w takiej sytuacji może być skorzystanie z postanowień umowy międzynarodowej, która jest pomiędzy tymi państwami zawarta. Jeśli jednak brak jest takiej umowy, nie zawiera ona takich postanowień, bądź też państwa podejmą taką decyzję, spór może zostać rozstrzygnięty przy zastosowaniu arbitrażu. Jedną z organizacji, do której państwa mogą się zwrócić jest Stały Trybunał Arbitrażowy⁸⁴. W 2001 r. zostały również przyjęte Fakultatywne Zasady Arbitrażu w Sporach Dotyczących Zasobów Naturalnych i/lub Środowiska⁸⁵, oraz Fakultatywne Zasady Postępowania Pojedynczego w Sporach Dotyczących Zasobów Naturalnych i/lub Środowiska⁸⁶, które mogą być pomocne w tym zakresie⁸⁷. Spory takie mogą być rozstrzygane również przez inne organizacje arbitrażowe jak też trybunały międzynarodowe⁸⁸. Szersza analiza rozstrzygnięć wykracza jednak poza ramy tematyczne niniejszego opracowania.

⁸⁴ Na temat Stałego Trybunału Arbitrażowego zob. więcej: B. W. Daly, E. Goriatcheva, H. A. Meighen, *A guide to the PCA arbitration rules*, Oxford 2016.

⁸⁵ Optional Rules for Arbitration of Disputes Relating to Natural Resources and/or the Environment, https://docs.pca-cpa.org/2016/01/Optional-Rules-for-Arbitration-of-Disputes-Relating-to-the-Environment-and_or-Natural-Resources.pdf, [pobrano dn.: 31.01.2021 r.].

⁸⁶ Optional Rules for Conciliation of Disputes Relating to Natural Resources and/or The Environment, https://docs.pca-cpa.org/2016/01/Optional-Rules-for-Conciliation-of-Disputes-Relating-to-the-Environment-and_or-Natural-Resources.pdf, [pobrano dn.: 31.01.2021 r.].

⁸⁷ Na temat Fakultatywnych Zasad Arbitrażu - zob. więcej: D. P. Ratliff, *The PCA Optional Rules for Arbitration of Disputes Relating to Natural Resources and/or the Environment*, "Leiden Journal of International Law" 2001, Volume 14, Issue 4, s. 887-896.

⁸⁸ Zob. przykładowo: C. Leah Granger, *The Role of International Tribunals in Natural Resource Disputes in Latin America*, "Ecology Law Quarterly" 2007, Vol. 34, nr 4, s. 1297-1347.

Zgodzić należy się z J. Osiejewicz, która podkreśla, że pojęcie absolutnej suwerenności jest obecnie powoli zastępowane przez pojęcie równego wykorzystania. Oczywiście nie oznacza to, że suwerenność terytorialna zostaje całkowicie zastąpiona przez wspólną jurysdykcję czy też wspólne zarządzanie, ale sugeruje, że państwa są dzisiaj zobowiązane rozpoznać współzależne prawa innych państw, a co najmniej konsultować się z nimi w zakresie równoczesnego korzystania z zasobów transgranicznych.

Polska również jest stroną wielu umów międzynarodowych, które regulują kwestie związane z wykorzystywaniem zasobów naturalnych. Umowy te dotyczą zarówno zasobów znajdujących się na i pod granicami lądowymi, jak i tych położonych na i pod dnem morza Bałtyckiego. Kwestie omówione w niniejszym opracowaniu mogą więc stanowić ważny prawnoporównawczy punkt odniesienia dla dyskusji dotyczącej tychże zasobów z perspektywy państwa polskiego.

BIBLIOGRAFIA

- Bierzanek R., Symonides J., *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2005.
- Czapliński W., Wyrozumski A., *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe*, Warszawa 2004.
- D'Aspremont J., *Formalism and the Sources of International Law*, Oxford 2011.
- Daly B. W., Goriatcheva E., Meighen H. A., *A guide to the PCA arbitration rules*, Oxford 2016.
- Góralczyk W., Sawicki S., *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, Warszawa 2006.
- Grabowska G., *Eksploracja zasobów naturalnych w regionach przygranicznych. Praktyka traktatowa*, „Prawne Problemy Górnictwa” 1990, nr 13.
- Hoof van G.J.H., *Rethinking the Sources of International Law*, Deventer 1983.
- Klabbers J., *International law*, New York 2013.
- Koziński M.H., *Morskie prawo publiczne*, Gdynia 2015.
- Leah Granger C., *The Role of International Tribunals in Natural Resource Disputes in Latin America*, „Ecology Law Quarterly” 2007, Vol. 34, nr 4.
- Leksykon prawa międzynarodowego publicznego. 100 podstawowych pojęć*, pod red. A. Przyborowskiej-Klimczak, D. Pyć, Warszawa 2012.
- Łukaszuk L., *Międzynarodowe prawo morza*, Warszawa 1997.
- Nawrot F., *Principle of permanent sovereignty over natural resources in rulings of international courts*, „Prawne Problemy Górnictwa i Ochrony Środowiska” 2020, nr 1-2.

- Nawrot F., *The legal concept of shared natural resources*, "Polish Yearbook of Environmental Law" 2018.
- Osiejewicz J., *Globalne zarządzanie zasobami ropy i gazu w perspektywie prawnomiędzynarodowej*, Warszawa 2018.
- Połatyńska J., *Delimitacja szelfu kontynentalnego w Konwencji Narodów Zjednoczonych o Prawie Morza z 1982 roku*, [w:] *Konwencja NZ o prawie morza z 1982 r.: w piętnastą rocznicę wejścia w życie*, pod red. C. Mika, K. Marciniak, Toruń 2009.
- Ratliff D. P., *The PCA Optional Rules for Arbitration of Disputes Relating to Natural Resources and/or the Environment*, "Leiden Journal of International Law" 2001, Volume 14, Issue 4.
- Symonides J., *Nowe prawo morza*, Warszawa 1986.
- Thirlway H., *The Sources of International Law*, [w:] *International Law*, pod red. M. D. Evans, Oxford 2010.
- Thirlway H., *The Sources of International Law*, Oxford, New York 2014.
- Wasilewski T., *Granice szelfu kontynentalnego w świetle Konwencji Prawa Morza z 1982 roku i praktyki państw*, [w:] *Konwencja NZ o prawie morza z 1982 r.: w piętnastą rocznicę wejścia w życie*, pod red. C. Mika, K. Marciniak, Toruń 2009.
- Wright M., *The Ownership of Antarctica, Its Living and Mineral Resources*, "Journal of Law and the Environment" 1987, nr 4.
- Wyrozumska A., *Umowy międzynarodowe. Teoria i praktyka*, Warszawa 2006.

Kontakt e-mail:

fnawrot@us.edu.pl

